

DiVA – Digitala Vetenskapliga Arkivet <http://umu.diva-portal.org>

This is a book chapter published in **Språkets gränser - och verklighetens: Perspektiv på begreppet gräns**, ed. Daniel Andersson, Lars-Erik Edlund.

Citation for the published paper:

Berit Lundgren

Avgränsa utan att begränsa: Om kursplaner för svenska respektive svenska som andraspråk
Språkets gränser - och verklighetens: Perspektiv på begreppet *gräns*, 2012, p. 129-142

Avgränsa utan att begränsa

Om kursplaner för svenska respektive svenska som andraspråk

Berit Lundgren

Under hösten 2009 deltog jag som ämnessamordnare i ”raketarbetet”¹ med nya kursplaner under några hektiska månader. Tillsammans med ytterligare en forskare och tre lärare arbetade jag med kursplanen för svenska som andraspråk. Att få möjlighet att revidera en kursplan upplevde vi både som en förmån och en utmaning. Syftet med detta kapitel är att lyfta fram likheter och skillnader mellan Lp094 och Lgr11 samt mellan kursplanerna för skolämnena svenska och svenska som andraspråk. I läroplansdebatter och inom skolans pedagogiska praktik har det funnits en flytande gräns mellan skolämnena svenska och svenska som andraspråk. Det beror troligen på att lärare inte har varit och kanske inte är insatta i hur man lär sig ett andraspråk till skillnad från ett förstaspråk eller hur man undervisar i ett andraspråk. Men det kan också bero på olika ideologiskt grundade ställningstagande för migrationspolitiken (Hyltenstam 2000). Sammantaget har det medfört att skolämnet svenska som andraspråk har varit tvunget att kämpa för sitt revir medan svenska har ett etablerat revir sedan långt tillbaka.

I början av 2009 fick Skolverket regeringens uppdrag att utarbeta nya förslag till kursplaner för samtliga obligatoriska skolformer. Uppdraget som bygger på *En ny betygsskala* (Regeringen 2008a) och *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan* (Regeringen 2008b) innebar att läroplanen för obligatoriska skolan skulle revideras och förändras (Skolverket 2010a). Den första delen i läroplanen, som innehåller grundläggande normer och värderingar, skulle vara densamma som i Lp094 (Skolverket 2006). I denna del skulle även generella kompetenser som elever bör ha uppnått under sin tid i grundskolan beskrivas. Kursplanerna som beskrivs i läroplanens andra del skulle omarbetas så att mål att sträva mot och mål att uppnå skulle tas bort och ersättas av de förmågor eleven ska utveckla.

Skolverket gav i sin tur uppdraget till forskare och verksamma lärare i respektive skolämne, att utarbeta ett förslag till nya kursplaner i samarbete med undervisningsråd på Skolverket. Förslagen, som ämnesgrupperna arbetade med, fick via en av Skolverkets plattformar regelbunden respons från lärare, lärarutbildare och forskare inom respektive ämnesfält. Kursplanen för svenska och kursplanen för svenska som andraspråk var två av de kursplaner som skrevs fram under hösten 2009 för att därefter bearbetas av undervisningsråden på Skolverket under nästan ett år. Den 11 oktober 2010 presenterade så utbildningsminister Jan Björklund den

¹ Arbetet med de nya kursplanerna beskrivs mer ingående i Lundgren (2011).

nya läroplanen, Lgr11, för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Utbildningsdepartementet 2010). Därmed hade raketerna landat.

Nya kursplaner är som nämnts en utmaning att skriva men skrivandet är även en gränsdragning för att identifiera ett skolämnens karaktär. Utifrån mina erfarenheter från kursplanearbetet kommer kursplanen för svenska respektive kursplan för svenska som andraspråk att fokuseras lite mer ingående i denna artikel. Jag lyfter fram likheter och skillnader mellan såväl Lp094 och Lgr11 samt skolämnena svenska och svenska som andraspråk i de två läroplanerna. Inledningsvis tar jag upp några bakgrundsfakta till kursplanen för svenska som andraspråk. Sedan fortsätter jag med att beskriva de förändringar som har gjorts på strukturell nivå och några förändringar som gäller innehållet i kursplanerna i Lp094² och Lgr11. Därefter jämför jag de båda kursplanerna i Lgr11 med varandra. Avslutningsvis funderar och reflekterar jag över förändringar som har gjorts och om de skapar nya gränser eller kanske river barrikader.

Språklärande och nya revir

Under sina första levnadsår lär sig oftast barn att tala och använda ett eller flera språk i hemmiljö. Förhoppningsvis har barnen en stimulerande språklig miljö med vuxna och andra barn som talar, läser, sjunger, dansar och målar med dem. Under sådana förhållanden ges möjligheter för en god språkutveckling och framtida lärande i och på ett eller flera språk. Senare i livet är det skolans uppgift att fortsätta det språkutvecklande arbete som har inletts i hemmet och helst utifrån den språknivå där barnet befinner sig. I skolan tas det oftast för givet att eleverna ska undervisas på svenska oavsett om de behärskar det svenska språket eller ej.³ Detta får konsekvenser för de cirka 18 % av eleverna som har utländsk bakgrund (Skolverket 2010b) och talar något av de omkring 140 olika språk som finns i skolan (Axelsson & Bunar 2006).⁴ I den svenska skolan finns därför sedan 1996 en kursplan för skolämnet svenska som andraspråk som kan väljas av elever med annat modersmål än svenska.

Framväxten och utvecklingen av ämnet svenska som andraspråk skedde främst från 1960-talet utifrån ämnet ”stödundervisning i svenska som främmande språk” (Hyltenstam 2000). Beteckningen *svenska som andraspråk* började användas i början av 1980-talet för att 1987 bli ett eget ämne i grundskollärautbildningen (Tingbjörn 2004; Torpsten 2006). Svenska som andraspråk hade ingen nationellt fastställd kursplan för grundskolan när arbetet med Lp094 startade (Skolverket 1994). Efter ett flertal bakslag för att etablera ämnet i grundskolan – bland annat godkände inte regeringen kursplanen i svenska som andraspråk inför Lp094 (Re-

² Noteras bör här att Lp094 bestod av en allmän del och en separat kursplanedel. I denna artikel använder jag Lp094 för båda.

³ Svenska är huvudspråk i Sverige (*Språklag*), regeringens och riksdagens språk samt vetenskapens, teknologins och utbildningens språk. De fem officiella minoritetsspråken har skolor med undervisning på dessa. Det finns några skolor där immigranternas språk är undervisningsspråk, exempelvis arabiska.

⁴ Totalt fanns 891722 elever i grundskolans årskurs 1–9 under läsåret 2009–2010 (Skolverket 2010b).

geringen 1993:5–56) – fastställde regeringen ett nytt förslag för kursplan för svenska som andraspråk 15 juni 1995 för att gälla i grundskolan från och med läsåret 1995/96 (Utbildningsdepartementet 1995). Intressant är att svenska som andraspråk hade etablerats på gymnasiet redan 1989 (Tingbjörn 2004). Under sin grundskoletid studerade alltså elever med utländsk bakgrund svenska men inför gymnasiet kunde de välja svenska som andraspråk vilket medförde att varken elever eller lärare förstod ämnets karaktär. Tingbjörn menar att gränsen mellan svenska och svenska som andraspråk inte kan vara helt klar ur vare sig ett utbildningsvetenskapligt perspektiv eller undervisningsperspektiv förrän de två ämnena förekommer i såväl lärarutbildning som i grund- och gymnasieskolans kursutbud (Tingbjörn 2004).

Undervisning för lärande

Vad är då en läroplan? Det är ett nationellt styrdokument som beskriver hur skolan ska arbeta och vad som ska bearbetas. Läroplanen är politiskt beslutad och konstruerad i en social kontext. Av den anledningen förändras synen på innehållet i en läroplan över tid och i olika kulturer (Lundgren, Swingby & Wallin 1981). Exempelvis har både Lp094 och Lgr11 bearbetats av koalitionsregeringar (Moderaterna, Folkpartiet, Centern och Kristdemokraterna). Läroplaner är således inte neutrala eller likgiltiga för lärarna utan de är styrdokument för den undervisning och den samhälleliga fostran som ska bedrivas i skolan. Läroplaner förmedlar alltså även medborgarfostran, demokratiska ideal och ideologiska värdegrunder (Carlson 2002). De innehåller inte några metodiska undervisningsexempel utan innehållet måste tolkas av lärarna. Läroplanen lämnar därmed stora friheter för lärarna att bestämma över sin undervisningspraktik.

En läroplan kan vara både normativ och förklarande (Lundström 2007) och också tolkningar av och diskussioner om läroplaner kan ske utifrån ett normativt eller förklarande perspektiv. Utifrån ett normativt perspektiv kan det exempelvis handla om i vilken utsträckning ett skolämnets kursplan ska koncentrera sig kring fakta, förmågor eller färdigheter. Utifrån ett förklarande perspektiv diskuteras mer hur läroplaner realiserats och implementeras i undervisningen. I läroplanen ingår kursplaner för alla skolämnena.

Vad är då en kursplan? Det är en beskrivning av enskilda ämnens innehåll och en del av läroplanen. Kursplaner kan betraktas som en beskrivning av de "kunskapsmassor" som undervisningen ska ägna tid åt och som eleven ska lära sig. I kursplaner presenteras begrepp, slutledningar och förfaranden som barnet ska lära sig (Popkewitz 2009:208). Detta gäller även de kursplaner som skrivits fram för Lgr11 under 2009–2010. Pedagogiska och didaktiska beslut överlämnas till den enskilda läraren. En viktig markering i Lgr11 gentemot Lp094 är att fokus i kursplanerna läggs på undervisningen. Förändringen är synlig i de begrepp som används. Undervisningen ska exempelvis *ge eleven möjligheter, stimulera elevernas intresse, bidra och ge förutsättningar så att eleven kan utveckla olika förmågor*. I

Lp094 ligger fokus på en aktiv elev som exempelvis ska utveckla förmågor och fantasi samt tillägna sig kunskaper. Konsekvensen av Lgr11 blir att skolan och lärarna får ett större ansvar för att undervisningen ska leda till elevens lärande.

Strukturvariationer för att skapa gränser

Kursplanerna anger de centrala kunskaper, den förståelse och de färdigheter som eleven ska uppnå i ämnet. Detta ska bidra till nationell likvärdighet i utbildningen (Nyman 1993; Garne 1993). Kursplanerna i Lp094 och Lgr11 är strukturerade på markant skilda sätt, vilket illustreras i Tabell 1 nedan.

Kursplanerna 2011 i Lgr11 är strukturerade på ett sätt som skiljer sig markant från kursplanerna i Lp094. För samtliga kursplaner i Lgr11 finns ett inledande stycke som allmänt presenterar ämnet och dess nytta. Strukturen för samtliga kursplaner är därefter *Syfte*, *Centralt innehåll* och *Kunskapskrav* (se Tabell 1). För svenska och svenska som andraspråk är centralt innehåll något olika beroende på ämnets karaktär och därmed gränsskapande, vilket jag återkommer till nedan.

Tabell 1. Lp094 och Lgr11, kursplaner för svenska och svenska som andraspråk (Skolverket 2006:96–101c; 2011:102–107)

Lp094 – svenska	Lp094 – svenska som andraspråk	Lgr11 – Svenska och svenska som andraspråk
Ämnets syfte och roll i utbildningen	Ämnets syfte och roll i utbildningen	Inledning Syfte
<i>Mål att sträva mot</i> Ämnets karaktär och uppbyggnad: <ul style="list-style-type: none"> • Språket • Skönlitteratur, film och teater 	<i>Mål att sträva mot</i> Ämnets karaktär och uppbyggnad: <ul style="list-style-type: none"> • Språkutveckling – kunskapsutveckling • Språk och kultur • Andraspråksundervisning och litteraturläsning 	Centralt innehåll <ul style="list-style-type: none"> • Läs och skriva • Tala, lyssna och samtala • Berättande texter och sakprosa • Språkbruk • Informationssökning och källkritik
<i>Mål att uppnå</i> Bedömning: <ul style="list-style-type: none"> • Bedömningens inriktning • Väl godkänt • Mycket väl godkänt 	<i>Mål att uppnå</i> Bedömning: <ul style="list-style-type: none"> • Bedömningens inriktning • Väl godkänt • Mycket väl godkänt 	Kunskapskrav för godtagbara kunskaper

I Tabell 1 synliggörs att mål att sträva mot och mål att uppnå i årskurs tre, fem och nio som finns i Lp094 har tagits bort i Lgr11. Istället har kursplanerna i Lgr11 ett avsnitt med rubriken *Kunskapskrav* som kan sägas vara en kombination av mål att sträva mot och mål att uppnå. Där finns specificerat vad eleverna ska kunna i

slutet av årskurs 3, 6 och 9.⁵ I tabellen syns även en förändring av vad som utmärker ämnet. I Lp094 dominerar språket och litteraturen medan läsa, skriva, tala, lyssna, samtala, berättande texter och informationssökning dominerar i Lgr11.

Ett nytt ämne med revirtänkande

I Lp094, finns under rubriken *Ämnets syfte och roll* i utbildningen samt under *Mål att sträva mot* flera påståenden som skiljer sig åt mellan svenska och svenska som andraspråk. Exempelvis kan man läsa i kursplan för svenska att ämnet ska

utveckla elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet (Skolverket 2000:96).

medan man i kursplan för svenska som andraspråk menar att eleven ska

tillägna sig en sådan språkbehärskning att de med fullt utbyte kan tillgodogöra sig utbildningen i andra ämnen och kan ingå i kamratgemenskapen och i det svenska samhället (Skolverket 2009:102).

Ovanstående mål i svenska som andraspråk kan enligt Torpsten (2008) ses som ett demokratimål, genom vilket alla elever ska få tillgång till utbildning och vara en del av ett socialt samhälle. Att inte behärska svenska, att befinna sig utanför den svenska normen medför lägre grad av deltagande i samhället och sämre betyg i skolan menar Torpsten. I Lgr11 har ovanstående citat ersatts med ”ges möjlighet att utveckla språket för att tänka, kommunicera och lära” i både kursplanen för svenska och för svenska som andraspråk (Skolverket 2011:222 resp. 239). Ett tillägg finns därefter för svenska som andraspråk som tydligt lyfter fram ämnets speciella karaktär:

Undervisningen ska ge eleverna rika möjligheter att kommunicera på svenska utifrån sin kunskapsnivå, utan att ställa för tidiga krav på språklig korrekthet (Skolverket 2011:239).

Jag kan konstatera att regeringen har förstått att det inte är försvarbart att ställa krav på språklig korrekthet då elever med svenska som andraspråk kan ha olika erfarenhet av att använda språket såväl funktionellt som formellt. Jag menar att det finns många faktorer som skiljer dessa elever åt. Två av dessa är ankomst till Sverige och tidigare erfarenhet av att tala svenska vid skolstart. Elever som exempelvis är nyanlända i årskurs 5 kan inte förväntas klara de kunskapskrav som ställs för årskurs sex då språkinläring tar lång tid. Att lära sig ett skolspråk kan ta fem till sju år (Cummins 2004). Under revideringsarbetet 2009 var det problematiskt att förhålla sig till just olika erfarenheter av det svenska språket för att formulera kunskapskrav.

Kursplanen för svenska, Lp094, lyfter fram ett avsnitt som handlar om identitet, kulturarv, värderingar, åsikter och upplevelser som inte finns i kursplanen för

⁵ Noteras bör att nya kunskapskrav för årskurs 3 infördes i Lp094 år 2008 (Utbildningsdepartementet 2008). Kunskapskraven har bearbetats i Lgr11.

svenska som andraspråk, Lp094. Det kan synas lite märkligt med en formulering som för fram att elever som studerar utifrån kursplanen för svenska behöver skapa sig en identitet, förstå språkets betydelse i identitetsskapandet och i samhället (jfr Magnusson 2007) medan elever som studerar utifrån kursplanen för svenska som andraspråk inte behöver inse språkets identitetsbärande och identitetsskapande betydelse. Identitetsforskning efter 1994 visar att ungdomar med utländsk bakgrund i stort anammar det nya samhället med språk, kultur, värderingar och normer för att skapa en tredje identitet som kan sägas vara mer global, en utvidgad identitet som växer fram likt ett lapptäcke (jfr Bhabha 1994; Suarez-Orozco 2001; Goldstein-Kyaga & Borgström 2009). Möjligen kan detta vara en orsak till att kursplanerna för både svenska och svenska som andraspråk i Lgr11 har en inledning som betonar språkets betydelse för identitetsskapande.

En intressant formuleringsvariation finns i Lp094 för svenska respektive svenska som andraspråk under *Mål att sträva mot*: för svenska står det att eleven ”kan, vill och vågar uttrycka sig i många sammanhang” medan versionen för svenska som andra språk inleds med ”vill, vågar och kan [...]” (Skolverket 2000:97 resp. 102). Här uppstår en klar distinktion mellan förmåga, *kan*, och ambition, *vill*. Elever med svenska som första språk förväntas kunna före de vill och vågar, medan elever med svenska som andraspråk först vill därefter vågar och sist kan. Det sistnämnda alternativet är i och för sig ett strategiskt alternativ som gynnar språkutveckling. Variationerna har i Lgr11 ersatts av ”tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften” för båda kursplanerna.

Gränser och revir suddas ut

Genom ovan beskrivna exempel kan jag konstatera att det finns skillnader mellan Lp094 och Lgr11 samt mellan svenska och svenska som andraspråk i Lp094. Det är även så att det i Lgr11 finns skillnader mellan svenska och svenska som andraspråk men dokumenten har fler likheter än skillnader. I kursplanerna för svenska och svenska som andraspråk har syftet förändrats så att ämnena har närmat sig varandra men visst revirtänkande finns för att markera karaktären för respektive kursplan. Det kan därför vara av ett visst intresse att se närmare på likheter och skillnader i de två kursplanerna. Redan i inledningen för båda kursplanerna i Lgr11 finns en text som förenar ämnena och därmed suddar ut gränser:

Språk är människans främsta redskap för att tänka, kommunicera och lära. Genom språket utvecklar människor sin identitet, uttrycker känslor och tankar och förstår hur andra känner och tänker. Att ha ett rikt språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kunskaper, livsåskådningar, generationer och språk möts (Skolverket 2011:222, 239).

Den inledande texten, inflygningen, skulle enligt instruktioner från Regeringen till Skolverket och kursplanegruppen inte direkt rikta sig mot skolämnena svenska och svenska som andraspråk utan snarare mer generellt beskriva språks betydelse för individen och samhället. Citatet lyfter fram språket som ett redskap för tän-

kande, en formulering som tidigare endast fanns i kursplan för svenska, Lp094. Citatet antyder även att kunskaper i och om ett språk är förutsättningen för att verka i ett samhälle. Citatet handlar även om språkets vikt för identitetsutveckling och att kunna uttrycka känslor och tankar utifrån sig själv samt att relatera dessa till andras upplevelser. Som jag konstaterade tidigare, om språkets betydelse för identitetsutveckling, har onekligen denna insikt kommit båda kursplanerna till del. I slutet av kursplanarbetet hade alltså svenska och svenska som andraspråk jämkats samman till att ha samma inflygning.

Funktionella gränser

Efter inflygningen följer syftet som innehåller fler likheter än olikheter för svenska och svenska som andraspråk. De inleds med samma formulering med undantag av ämnesbegreppet:

Undervisningen i ämnet svenska som andraspråk/svenska ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om svenska språket (Skolverket 2011:222, 239).

Tyngdpunkten läggs på språket så att eleven ska ges kunskaper i funktionell användning men även förmåga att tala om språket. I några av syftesformuleringarna har man för svenska som andraspråk lagt till och markerat en gräns mot elevens första språk – modersmål – genom att skriva ”sitt svenska” och ”på svenska”.

I syftestexten för svenska respektive svenska som andraspråk finns ytterligare några skillnader som lyfter fram ämnenas karaktär vilket visas i Tabell 2 (understrykningarna är ett tillägg av mig).

Tabell 2. Svenska och svenska som andraspråks karaktärsdrag i Lgr11 (Skolverket 2011:222, 239)

Svenska	Svenska som andraspråk
ges möjlighet att utveckla sina kunskaper om svenska språket, dess normer, uppbyggnad, <u>historia och utveckling</u> samt om hur språkbruk varierar	ges möjlighet att utveckla sina kunskaper om svenska språket, dess normer, uppbyggnad, <u>uttal, ord och begrepp</u> samt om hur språkbruk varierar
Undervisningen ska även bidra till att eleverna får möta och bekanta sig med såväl de <u>nordiska grannspråken</u> som de nationella minoritetsspråken	

Ämnet svenska har alltså, enligt Tabell 2, betoning dels på ett historiskt perspektiv, dels på nordiska och nationella minoritetsspråk. Svenska som andraspråk har däremot betoning på ordförråd och tid för att lära sig språket. Uttalet lyfts också

fram här. För svenska som andraspråk kan betoningen på uttal, ord och begrepp i samband med tidsrelationen visa en förståelse för vad som skiljer en andraspråkstalare från en förstaspråkstalare samt vad undervisningen måste fokusera på. Här, menar jag, har forskning inom svenska som andraspråk påverkat formuleringarna.

Gemensamt för både svenska och svenska som andraspråk är att eleverna ska ges förutsättningar genom undervisningen, för att utveckla sina förmågor i svenska språket. Sammanfattningsvis formuleras detta i fem punkter (Skolverket 2011:222–223, 239–240):

formulera sig och uttrycka sig i tal och skrift,
läsa och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften,
anpassa språket efter olika syften, mottagare och sammanhang,
urskilja språkliga strukturer och följa språkliga normer, och
söka information från olika källor och värdera dessa

Svenska språkets och undervisningens betydelse för att utveckla kunskap och för att kommunicera framskrivs klart för båda kursplanerna. Det är också tydligt att elever som läser enligt kursplan för svenska som andraspråk dessutom ska ges förutsättningar för att kunna:

välja och använda språkliga strategier (Skolverket 2011:240).

Under arbetet med kursplanerna diskuterades det omkring strategier, om de var en förmåga som kunde mätas. Eftersom det inte enbart behöver handla om vad man kan mäta utan om vad undervisningen ska ge eleven så innebär denna punkt att undervisningen ska utveckla elevens förmåga att använda strategier för att lära sig språk. Läraren måste undervisa om olika strategier för språkinläring så att eleven kan finna de strategier som är mest lämpliga för eleven.

Centralt innehåll markerar gränser och revir

I detta avsnitt lyfts *Centralt innehåll* i kursplanerna fram. Där beskrivs kunskapsmassan, det vill säga vad undervisningen för svenska och svenska som andraspråk ska bearbeta, sammanställd under några övergripande rubriker. Strukturen för centralt innehåll var inte fastställd när arbetet med kursplanerna för Lgr11 startade. Inte heller fanns en beskrivning av vad kunskapsmassan skulle bestå av. Av instruktionerna från regeringsnivå framgick dock att centralt innehåll inte fick innehålla aktiviteter som handlande om göranden, så arbetsgruppen fick inte använda verb utan skulle istället substantivera. Hela kunskapsmassan skulle rymmas under centralt innehåll, och utgöra cirka 75 % av undervisningstiden inom ämnet. Det förutsattes även att en tydlig progression skulle framgå i de olika moment som först beskrivs under årskurs 1–3 och som sedan återkommer i högre årskurser. Övergripande moment är gemensamma för svenska och svenska som andraspråk (se Tabell 1). Det mest framträdande innehållet är läsning, som har större tyngd än

skriva. Momentet informationssökning handlar om att söka och kritiskt granska fakta, inte att synliggöra olika sätt att kommunicera. Ett begrepp som inte används i kursplanerna är det *vidgade textbegreppet*. Begreppet uppfattades av regeringen som vagt och svårfångat och fick inte ingå i beskrivningen av centralt innehåll.

Tanken med centralt innehåll är att det ska stärka ämnets karaktärsdrag samt lyfta fram undervisningsmoment. Undervisningen ska organiseras och behandla alla moment som beskrivs utifrån elevers olika språkliga förutsättningar. Som tidigare nämnts (se Tabell 2) ska undervisningen i svenska utveckla elevernas kunskaper om svenska språkets ”historia och utveckling” samt låta dem ”bekanta sig med de nordiska grannspråken” (Skolverket 2011:222) medan undervisningen i svenska som andraspråk ska utveckla elevens kunskaper om ”uttal, ord och begrepp” (Skolverket 2011:239). Just dessa begrepp förekommer även i centralt innehåll som karaktärsdrag för respektive ämne. För årskurs 1–3 är övervägande stoff gemensamt för båda kursplanerna. Exempelvis:

Lässtrategier för att förstå och tolka texter samt för att anpassa läsningen efter textens form och innehåll.

Strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag. Skapande av texter där ord och bild samspekar (Skolverket 2011:233, 240).

Som jag har påpekat tidigare finns det en skillnad i sammanfattande förmågor som undervisningen ska ge till eleverna. Nämligen att undervisningen i kursplanen för svenska som andraspråk ska ge eleverna förutsättningar för att ”välja och använda språkliga strategier” vilket inte förekommer i kursplanen för svenska. I citatet är det lätt att upptäcka begreppet *strategier* och som citatet visar är det även väsentligt stoff i centralt innehåll för kursplan för svenska.

Jag kan notera att likheterna i syfte återkommer i stoffet för centralt innehåll, det vill säga det som läraren ska undervisa om. Skolan måste utifrån centralt innehåll ta ställning till hur detta stoff ska undervisas om så att eleven kan utveckla sina förmågor.

För samtliga årskurser kan man tydligt spåra syftets intentioner och ämnets karaktär i det stoff som ska undervisas om. I kursplanen för svenska som andraspråk jämfört med kursplanen för svenska handlar skillnaderna oftast om språkutvecklande undervisning. I årskurs 1–3 ska följande behandlas:

Läsriktning samt bokstävers form och ljud i jämförelse med modersmålet.

Strategier för att lyssna, förstå och muntligt göra sig förstådd i situationer när det egna svenska språket inte räcker till.

Uttal, betoning och satsmelodi samt uttalets betydelse för att göra sig förstådd (Skolverket 2011:240).

Det är lätt att uppfatta dessa beskrivningar som något eleven saknar, det vill säga ett bristperspektiv. Risken finns att undervisningen kommer att ägna sig åt att kompensera eleven istället för att utgå från elevens nuvarande kunskaper (jfr Torpsten 2008). Även centralt innehåll för årskurs 4–6 och 7–9 betonar uttal och satsmelodi. För dessa årskurser tillkommer i svenska som andraspråk ytterligare ett särskiljande undervisningsmoment:

Ord och begrepp i skolans ämnen och i vardagsspråk. Synonymer och motsatsord (årskurs 4–6) (Skolverket 2011:242).

Ordbildning, till exempel avledningar med suffix och prefix. Bildspråk och idiomatiska uttryck (årskurs 7–9) (Skolverket 2011:244).

Ämnesinnehållet kan i citatet ovan visa på en progression över årskurser. Att uttrycka sig idiomatiskt är svårare för andraspråkstalare än förstaspråkstalare och det är även en förmåga som andraspråkstalare utvecklar senare i sin språkutveckling (jfr Prentice 2010).

Den variation som finns i kursplanen för svenska handlar om berättande texter från nordiska länder och andra samt språkbruk i Sverige och övriga nordiska länder. Exempelvis:

Berättande texter och poetiska texter för barn från olika tider och skilda delar av världen (årskurs 1–3) (Skolverket 2011:223).

Språkbruk i Sverige och Norden. Några varianter av regionala skillnader i talad svenska. Några kännetecknande ord och begrepp i de nordiska språken samt skillnader och likheter mellan dem. Vilka de nationella minoritetsspråken är (årskurs 4–6, liknande formulering finns även för årskurs 7–9) (Skolverket 2011:225).

Språkbruk genom tiderna. De nationella minoritetsspråken i Sverige och deras ställning i världen (årskurs 7–9) (Skolverket 2011:227).

Ämnet svenska har med citaten ovan en tydligare språksociologisk karaktär än svenska som andraspråk.

Gränssnitt för bedömning

Lgr11 innehåller kunskapskrav som är underlag för bedömning av eleverna. Dessa kunskapskrav och betygsgraderingar är den största skillnaden mellan Lp094 och Lgr11. Däremot är det ingen större skillnad mellan kunskapskraven för svenska och svenska som andraspråk. Kunskapskraven kan sägas vara uppdelade i läsa, skriva och samtala för båda kursplanerna. Det viktiga med kunskapskraven är att elevens lärande ska kunna mätas utifrån graderingar och ämnesspecifikt innehåll. Kunskapskrav finns för årskurs 1–3 men inga betyg ska delas ut till eleverna utan eleverna ska endast få ett omdöme. Betyg ges från vårterminens slut i årskurs 6 och därefter vid varje terminsslut. För årskurs 6 och 9 är kunskapskraven angivna utifrån betygsnivåerna E, C och A där A är högsta betyget. Ett exempel på kun-

skapskrav i slutet av årskurs 6 och ett från årskurs 9 får illustrera den subtila skillnad och de gränsmarkeringar som görs mellan bedömning av elever som undervisas utifrån kursplanen för svenska och de elever som undervisas utifrån svenska som andraspråk. De första citaten i Tabell 3 är från svenska för årskurs 6 betyget E samt svenska som andraspråk årskurs 6 betyget E (understrykningar i Tabell 3 är ett tillägg av mig).

Tabell 3. Exempel på kunskapskrav Lgr11

Årskurs 6 E svenska	Årskurs 6 E svenska som andraspråk
Eleven kan samtala om bekanta ämnen genom att ställa frågor och framföra egna åsikter på ett sätt som till <u>viss</u> del upprätthåller samtalet (Skolverket 2011:234).	Eleven kan med ett i <u>huvudsak fungerande</u> ord- och begreppsförråd samtala om bekanta ämnen på ett <u>enkelt</u> sätt (Skolverket 2011:252).
<i>Årskurs 9 A svenska</i> Eleven kan samtala om och diskutera varierande ämnen genom att ställa frågor och framföra åsikter med <u>välutvecklade och väl</u> underbyggda argument på ett sätt som <u>för samtalen och diskussionerna framåt och fördjupar eller breddar dem</u> (Skolverket 2011:238).	<i>Årskurs 9 A svenska som andraspråk</i> Eleven kan med en <u>ändamålsenlig och effektiv</u> kombination av vardagsrelaterat och ämnesrelaterat språk samtala om och diskutera varierande ämnen på ett välutvecklat sätt (Skolverket 2011:256).

I svenska som andraspråk ska eleven ha ett i huvudsak fungerande ord- och begreppsförråd vilket inte betonas i ämnet svenska. I svenska som andraspråk kan eleven använda både ett vardagsrelaterat och ämnesrelaterat språk medan språkbruket inte mäts på samma sätt i svenska. Jag menar att man här har fångat en del av det som utmärker och avgränsar svenska som andraspråk från svenska. Det undervisningsmoment som var gränsdragande för svenska som andraspråk om uttal och satsmelodi bedöms inte direkt i kunskapskraven.

Avgränsa utan att begränsa

Är det så att det finns gränser i läroplaner och kursplaner? Med utgångspunkt från ovanstående resonemang menar jag att gränser markeras, rivs och byggs upp igen när nya läroplaner och kursplaner skrivs fram. Det är förmodligen en naturlig konsekvens att gränser mellan läroplaner av olika datum existerar. På samma sätt är det till viss del även mellan kursplaner av olika datum. Något nytt måste tillföras ett skolämne, i detta fall svenska och svenska som andraspråk, eller så behöver ämnet omformuleras för att visa på utveckling, förändring eller anpassning till rådande skolpolitik. Kursplaner i Lgr11 har tydligt visat vad läraren ska undervisa om i centralt innehåll, samt hur undervisningen kan utvärderas genom mätning av elevens lärande utifrån kunskapskrav.

När det gäller etablering av ett nytt skolämne krävs tydliga gränser och markeringar gentemot andra liknande ämnen. Svenska som andraspråk visar på betydligt fler strukturella och innehållsmässiga skillnader i förhållande till svenska i Lp094 än vad som är fallet i Lgr11. Att skillnaderna är stora mellan ämnena i

Lp094 beror troligen på att svenska som andraspråk infördes först 1995 och att elever med utländsk bakgrund samt lärarna behövde tydliga riktlinjer för vad som utmärkte ämnet. Språkforskning har under de senaste årtiondena visat att vi lär oss olika språk på något så när liknande sätt vilket har medfört att kursplanerna kan närma sig varandra. Närmandet beror troligen även på att skolan ska ha samma förväntningar på alla elever som lever i det svenska samhället när det gäller kunskaper i det svenska språket. Den tydligaste anpassning som görs och som markerar skillnaden mellan svenska och svenska som andraspråk är elevernas tid i Sverige samt möjligheter att lära sig ett ordförråd och uttal. Dessutom handlar anpassning om att en elev som studerar efter kursplanen för svenska som andraspråk behöver strategier för att lära sig ett andraspråk. Eftersom elever med ett annat modersmål än svenska kanske inte har befunnit sig i svenskspråkiga omgivningar hela livet eller befinner sig i en svenskspråkig miljö utanför skolan behöver de strategier för att lära sig ett nytt språk.

Min tolkning av kursplanerna är att såväl elever med svenska som förstaspråk som elever med svenska som andraspråk med nödvändighet behöver undervisning som möjliggör utveckling av goda kunskaper i svenska språket. Trots att skillnaderna mellan ämnena kan sägas vara subtila skapar kursplanerna ändå olika bilder av ämnena. Det språksociologiska perspektivet som finns i svenska finns inte alls i svenska som andraspråk. Där är skillnader i uttal snarare något som undervisningen förhoppningsvis ska träna bort och inte något som enbart ska synliggöras för att eleverna ska förstå den språkliga variation som finns inom Sverige och Norden. Även om bilderna är olika vill jag inte påstå att revirmarkering mellan ämnena har ökat, snarare har de minskat. Detta med tanke på att undervisningen ska leda till förmågor hos eleven som i flertalet punkter är lika. Något som även gällde före Lp094.

Från resonemanget ovan kan jag även spåra de diskussioner som förekommer i en läroplans samtida samhälle. Lp094 kan sägas vara en del av debatten om svenska språket och litteraturen som en helhet istället för avgränsade enheter, medan Lgr11 till viss del kan vara en produkt av resultat från internationella läsundersökningar, som PISA och PIRLS. Utifrån dessa alarmerar medier om elevers sjunkande kunskaper i att läsa och skriva. Genom uppdelningen i olika gränsmoment som läsa, skriva, tala, lyssna och samtala dras gränser mellan aktiviteter som vanligtvis går hand i hand i skolan. Exempelvis är god språklig kompetens i de flesta fall en förutsättning för att utveckla läsförståelse och kreativt skrivande. Omvänt utvecklar läsning och skrivning språket. Positivt är att kursplanen för svenska och svenska som andraspråk har närmat sig varandra då syfte och övergripande rubriker och innehåll är desamma.

Avslutningsvis uttrycker kursplanen för svenska och svenska som andraspråk i Lgr11 en tydlig fokusförskjutning mot vad undervisningen ska innehålla och bort från elevens ansvar att lära. Undervisningen ska ge eleven möjligheter att utveckla kunskaper och min tolkning är därmed att undervisningen måste anpassas till

eleverna och utgå från elevernas erfarenheter och kunskaper. Därmed har den nya läroplanen, Lgr11, markerat en gräns mot Lp094 som medför att lärare i vissa fall behöver förändra sin undervisning. Kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk har å ena sidan suddat ut många gränser mellan ämnena för att å andra sidan tydligare markera vad som är några få skillnader mellan ämnena.

Källor och litteratur

- Axelsson, Monica & Nidar, Bunar, 2006. *Skola, språk och storstad: en antologi om språk-utveckling och skolans villkor i det mångkulturella urbana rummet*. Stockholm.
- Bhaba, Homi, 1994. *The Location of Culture*. London, New York.
- Carlson, Marie, 2002. *Svenska för invandrare – brygga eller gräns?* Göteborg.
- Cummins, Jim, 2004. *Language, Power and Pedagogy*. Clevedon.
- Garne, Birgitta, 1993. Svenska i skolan – om den nya kursplanen i svenska. I: *Svenska i skolan* 2(93). S. 32–39.
- Goldstein-Kyaga, Katrin & Borgström, Maria, 2009. *Den tredje identiteten – ungdomar och deras familjer i det mångkulturella, globala rummet*. Huddinge.
- Hyltenstam, Kenneth, 2000. Svenska som andraspråk – universitetsämne utan forskningsorganisation och forskarutbildning. I: H. Åhl (red.), *Svenska i tiden – verklighet och visioner*. Stockholm. S. 121–137.
- Lundström, Stefan, 2007. *Textens väg: om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*. Umeå.
- Lundgren, Berit, 2011. Att fångas av en utmaning: om kursplanearbetet för svenska som andraspråk. I: *Grundskoletidningen* 3(21). S. 34–39.
- Lundgren, Ulf. P., Swingby, Gunilla & Wallin, Erik, 1981. *Från Lgr69 till lgr80: erfarenheter från SÖ:s läroplansarbete*. Stockholm.
- Magnusson, Ulrika, 2007. *Bilder av svenska och svenska som andraspråk*. Göteborg.
- Nyman, Ingela, 1993. Skolverkets kursplanearbete. I: *Svenska i skolan* 2(93). S. 8–11.
- Popkewitz, Thomas S., 2009. *Avancerade studier i pedagogik*. Lund.
- Prentice, Julia, 2010. *På rak sak*. Göteborg.
- Regeringen, 1993. *En ny läroplan för grundskolan och ett nytt betygssystem för grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan*. Proposition 1992/93:220. S. 5–56.
- Regeringen, 2008a. *En ny betygsskala*. Proposition 2008/09:66; <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/56/17/4f623e59.pdf>; hämtad 2010-10-21.
- Regeringen, 2008b. *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan*. Proposition 2008/09:87; <http://www.regeringen.se/content/1/c6/11/72/69/514f5f8a.pdf>; hämtad 2010-10-21.
- Skolverket, 1994. *Att undervisa invandrarelever i svenska. Kommentarer till kursplaner i svenska och referensmaterial i svenska som andraspråk*. Stockholm.
- Skolverket, 2000. *Kursplaner och betygskriterier 2000*. Grundskolan. Stockholm.
- Skolverket, 2006. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lp094*. Stockholm.
- Skolverket, 2009. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lp094*. Stockholm.
- Skolverket, 2010a. *Uppdraget*; <http://www.skolverket.se/sb/d/2625>; hämtad 2010-10-12.
- Skolverket, 2010b. *SIRIS. Elevstatistik. Hela riket*; http://sirisskolverket.se/portal/page?_pageid=33,90310&_dad=portal&_schema=PORTAL; hämtad 2010-10-24.
- Skolverket, 2011. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm.
- Språklag* (SFS 2009:600).

- Suarez-Orozco, Marcelo, 2001. Globalization, Immigration, and Education: The Research Agenda. I: *Harvard Educational Review* 71(3). S. 345–366.
- Tingbjörn, Gunnar, 2004. Svenska som andraspråk i ett utbildningspolitiskt perspektiv – en tillbakablick. I: K. Hyltenstam & I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk*. Lund. S. 743–761.
- Torpsten, Ann-Christin, 2006. *Ett monokulturellt erbjudande*. Växjö.
– 2008. *Erbjudet och upplevt lärande i mötet med svenska som andraspråk och svensk skola*. Växjö.
- Utbildningsdepartementet, 1995. *Svenska som andraspråk och betygsättningen i svenska*. (Departementserie 1995:40.) Stockholm.
- Utbildningsdepartementet, 2008. *Nya mål för årskurs 3 – utdrag ur kursplan för grundskolan*. (Promemoria); <http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/67/42/16bac269.pdf>; hämtad 2012-04-02.
- Utbildningsdepartementet, 2010. *Nya läroplanen sätter tydliga mål för lärare och elever*. (Pressmeddelande.); <http://www.regeringen.se/sb/d/12466/a/153375>; hämtad 2010-10-12.